

De Reformatorer.

(Et Brudstykke af et endnu ikke fuldført Arbejde.)

1. Rutger Maclean.

Under Cromwells Regjering udvandrede en Skotte, John Maclean, der nedstammede fra en ældgammel Slægt i Højlandene og paa Hebriderne, til Sverige og nedsatte sig 1640 som Kjøbmand i Gøteborg. Carl den 2den udnævnte ham 1650 til Baronet og Ridder, og han blev naturaliseret i Sverige 1649. Han var Stamfader til en talrig Slægt, der har indtaget anseelige Stillinger i Sverige. En Sønneson af ham, Oberst, Friherre Rutger Davidsen Maclean, gift med Wilhelmine Coijet, Datter af Friherre Coijet til Svaneholm, havde blandt flere en Son, Rutger Maclean, født 27de Juli 1742. Han nød en omhyggelig Opdragelse, tog juridisk Examen ved Akademiet, blev Auktant i Gota Hofret, gik senere ind i Armeen, avancerede til Kaptajn og Kompagnichef, tog Afsted som Major og blev derefter Kammerherre hos Dronning Lovisa Ulrikka. Men Stillingen som saadan tiltalte ham lige saa lidt som den juridiske eller militære, og han opgav derfor ogsaa den. Imidlertid arvede han 1782 det gamle Gyldestjærnske Gods Svaneholm i det sydlige Skaane efter sin Morbroder, Oberst Coijet. Denne betydelige Besiddelse, 6900 Tdr. Land, med en Befolkning af 700 Menneſter, var, som næsten alle svenske Godser paa den Tid, i en meget kummerlig Forfatning, og de underlydende Bønders Tilstand var endnu ringere end Fæstebøndernes samtidig i Danmark.

Baron Maclean gjorde det til sin Livs-Opgave at ændre disse Forhold, men han begyndte ikke derpaa, førend han ved et grundigt fleraarigt Studium havde erhvervet sig den nødvendige Kundskab og Indsigt.

Efter at være kommen tilbage fra England og Skotland, hvor han havde gjort sig fortrolig med Agerdyrkningen, lod han først hele Godsset opmaale og Kaart optage. Al Jorden laa i Fællesskab. Bønderne havde deres Jorder paa fra 60 til 100 Steder. Hovedgaarden dreves udelukkende ved Høveri, og Bønderne vare forarmede og forkuede, nedfunkne i den dybeste Vankundighed og Sløvhed, væsentlig som Følge af det aldeles vilkaarlige og ubegrænsede Høveri, de maatte yde til Hovedgaardens Dykning og Herstabets Tjeneste. Da Maclean nu tilkjendegav dem sin Beslutning at udstifte Jorderne*), udflytte Gaardene og gjøre dem til Forpagtere imod en hderst lempelig Pengeafgift, gjorde de Oprør, og nitten af Bønderne, de enefte af dem som ejede lidt, opfagde strax deres Gaarde og flyttede næste Aar til øde Gaarde i Omegnen, hvis Ejere „följde gamla sättet“; og Baronen havde nu kun en Snæs af de fattigste Bønder tilbage til hele Godssets Drift. Han lod sig dog ikke forknytte deraf, men var nu nødt til udføre paa een Gang, hvad det havde været hans Agt at gjøre efterhaanden. Fra Östergötland, Westmanland og Södermanland indforskrev han Folk, der dog, da de havde samlet sig lidt Formue, droge hjem igjen. Kun to Familier bleve**).

Godsets fire samlede Bønderbyer bleve inddelte i 73 Gaarde, hver paa 40 Tdr. Land, foruden Eng, samt 2 Tdr. Land Have og Gaardsplads, og saavidt muligt udlagte i regelmæssige Firkanter. Bygningerne, dels af stampet Ler,

*) Som Bernstorff var den første Godsejer i Danmark, der iværksatte Udstiftningen af Fællesstabet, saaledes var Maclean den første i Sverige, og begge gjorde det saa fortrinligt, at ingen senere har overgaaet dem.

**) Bruzelius: Malmöhus Län, 1840.

dels af Bindingsværk, opførtes, saavidt muligt, midt i Lodderne. I den Aaret var omme, vare de 70 færdige. Afgiften ansattes yderst lemfældig, fra 30—50 Rd. for hver Gaard. Nye, lige, beplantede Beje udlagdes i alle Retninger til Gaarde og Marker. Godsets 44 Husmænd fik Pladser paa de nedrevne Byers Tomter, hver 1 Td. Land, og Antallet øgedes til 62. De skulde gjøre en Ugedag og betale 16 Sk. aarlig i Afgift, men efterhaanden afløstes ogsaa for dem Arbejdsdagene mod et billigt Pengevederlag.

Nogle Enestegaarde, der laa affides ved Skovene, medtoges naturligvis ikke under Udskiftningen, men bortforpagtedes ligesom de andre.

Derefter deltes Hovedgaardens Jorder i 6 Gaarde, hver paa 50 Tdr. Land foruden Eng; de bebyggedes med rummelige Stenhuse og omgaves af Haver og Plantager. Foreløbig bleve de drevne for Ejeren egen Regning, som Mønstergaarde for de andre, men senere bortforpagtedes ogsaa de, med Undtagelse af en, som Ejeren selv beholdt.

Skoven, 600 Td. Land, kultiveredes med Omhu, Kreaturgræsningen affskaffedes, alle mindre Trægrupper udenfor Skoven konserveredes, og nye Smaaplantager anlagdes til Forhøjelse af Landstabet's Skjønhed.

Af Bønderne blev ikke forlangt nogenfomhelst Naturalpræstation, men de vare forpligtede til at drive deres Jorder efter vedtagen Driftsplan, under Forpagtningens Fortabelse. Regelen var, at Halvdelen af Agerjorden maatte bære moden Sæd og Resten anvendes til Kløver, Græs, Brak eller Kartofler eller andre Rodfrugter, f. Ex. Gulerødder og stotst Blomkaal. Forpagtningerne gaves først paa kortere Tid, siden paa længere og endelig paa Livstid. De fattigste Bønder antoges først som Hæltenbrugere, men efterhaanden, som de arbejdede sig op, bleve de selvstændige Forpagtere som de andre. Befolkningen, i Aaret 1785 700, var alt 1804 stegen til det Dobbelte.

Brændevinsbrændingen, „denne Rigdomsgud“, figer en

svenskt Forfatter*), som svenske Ejendomsbesiddere behandle omtrent som Russerne deres Helgen Sct. Nicolas: „tilbede og, naar han ikke hjælper, pidste, men derpaa atter tilbede,“ — affstuede Maclean. Han vilde ikke være eller tillade nogen af sine Forpagtere at være „Drank-Kommissarie“. Han ansaa Drank fordærvelig for alle Dyr og foretrak at fodre og fede sine Kreaturer med Rodfrugter for at have „gode Trækdyr og lækkert Kjøb“.

Han nød ikke selv Brændevin, gav det aldrig til sine Tjenestefolk og beholdt ingen i sin Tjeneste, som han to Gange havde seet drucken. Den, som en Gang havde forladt ham, tog han aldrig igjen.

Macleans Reform krævede selvfølgelig et betydeligt Ud-læg. Foruden Udskiftnings- og Bygningsomkostningerne maatte han yde store Forstud baade til Sæd og Kreaturer. Førend Reformen udgjorde Godssets Indtægter: 23 Gæs, 24 Høns, 25 Tdr. Mel, 19 Tdr. Rug, 295 Tdr. Byg, 28 Tdr. Havre og 154 Rd. 32 Sk. i Penge. Ti Aar derefter, 1797, vare de: 13 Høns, 13 Tdr. Mel, 23 Tdr. Rug, 45 Tdr. Byg, 27 Tdr. Havre (Naturalpræstationer efter ældre endnu uforandrede Kontrakter) og 3900 Rd. 40 Sk. i Penge. Senere øgedes Afgifterne, efterhaanden som Gaardene kom i Orden, og Macleans Forventning: saaledes at faa Udlæget fuldstændig dækket, gik i Opfyldelse. Alle Samtidiges Spaa-domme, om at han vilde ruinere sig ved sine „Fantasterier“ til Fordel for „Bøvelen“, bragtes fuldstændig til Taushed, da det efter Baronens Død viste sig, at han, langtfra at have ruineret sig, tvertimod havde fordoblet sin Formue. Hans Gjæld udgjorde kun $\frac{1}{19}$ af Aktiverne. Maclean ansaa store Jordbrug for ufordelagtige og uforstandige; derfor delte han sin Hovedgaard i 6 Gaarde. Han stræbte efter at faa fuldstændig Frugtveksel indført; det var hans Maal; men han var en findig

*) Biografiskt Lexikon öfver namnkunnige svenska män. 9 B. 1., hvorfra en væsentlig Del af denne Skildring er laant. (Wieselgren.)

Mand; han gik og maatte gaa langsomt fremad. Den Drift, han foreløbig søgte opnaaet, var: 1) gjødet Brak, tildels med Rodfrugter, 2) Byg eller Havre efter Jordens Bestaffenhed udlagt med Kløver, 3) Kløver, 4) Bitter og Urter, 5) Rug eller Hvede.

Han var varsom ved Indførelsen af nye Redstaber, kasserede ikke brugbare svenske, men anskaffede kun gode engelske, naar hans nye Kulturen krævede det. Den saakaldte Macleanste Plov, en Modifikation af de engelske og skaanske Plove, afgav endnu mange Aar efter Macleans Død Forbilledet for de forbedrede Redstaber, som efterhaanden indførtes i Skaane*).

Paa Møddingens gode Behandling anvendte han særdeles Omhu.

Maclean indskrænkede sig ikke til at give sine Bønder et godt Exempel; han var ikke blot en Fader for dem, men ogsaa deres Lærer, og det en taalmodig og overbærende Lærer, der ikke lod sig afstrække af Bunkundighedens træge Gjenstridighed. Daglig besøgte han et vist Antal af sine Bønder, krævede først i Moderens Nærværelse Bistand om Børnene og deres Pleje, derefter af Bonden om Bedriften, billigede eller rettede, hvad der behøvede Forbedring i den ene eller den anden Retning. I Begges Nærværelse forhandlede om den indre Husholdning, Renlighed og Orden. Ingen kjendte hans Route, men efterhaanden bleve disse Besøg en Højtidsstund for Befolkningen, og man var derfor altid forberedt paa dem.

En vis Time var han daglig at træffe for Alle, som vilde tale med ham, altid taalmodig, hyppigst venlig. Han skrev selv og lod uddele en lille Landbrugskatekismus: „En husfaders göromål“. For egen Regning holdt han en Læge for Godset, sørgede for Børnenes Vaccination, og hans Husapothek stod til almindelig Afbenyttelse.

Arndt, som besøgte Svaneholm i 1804**), fandt alt da

*) Bruzelius: Malmöhus Län, 1840.

**) C. Molbeck har ogsaa i sine Breve fra Sverig 1811 givet en Skildring af et Besøg, han gjorde Baron Maclean, men i alt væsentligt har han kun udstrevet Arndt.

de fleste Bønder velstaaende; de høstede saa godt, at Eaderne ikke kunde rumme Sæden, og deres Korn var „berømt“; deres Heste og Kvæghoveder store og fjønne.

Han siger, at Baronens Bestræbelser bestandig gif ud paa at gjøre Bønderne og deres Børn til forstandige, virksomme og dygtige Mennesker, og at han især satte sit Haab til den kommende Generation.

Maclean havde indrettet to rummelige Folkestoler, hvor gode Lærere indførte det Pestalozziske System. Der var forud saa godt som ingen Almueundervisning. Paa egen Regning sendte han en Mand til Schweiz for paa Stedet at gjøre sig bekendt med Pestalozzis Methode og havde ham efter Hjemkomsten længe i sit Hus, for at Gæsterne kunde tale med ham om denne Undervisning. Skoleudgifterne betalte han selv, lige som alle lignende, da han ikke vilde have Bønderne betyngede med nye Paalæg. Sædvanlig besøgte han Skolerne to Gange ugentlig, opholdt sig der længe, hørte paa Børnenes Undervisning og Svar og deltog i Undervisningen. „At Mennesket og Borgeren bibringes forstandige Begreber om Husholdning og Landbrug“, ansaa han først og fremmest nødvendigt, siger Arndt.

At det var Macleans Hensigt at sætte Kronen paa sit Bærk ved at give Bønderne Selvejendom eller Arvefæste, er der god Grund til at formode. Han havde i det mindste i et offentligt Møde foreslaaet sine Standsfæller, de andre staaende Gudsejere, noget lignende. Ogsaa Arndt formodede i 1804, at det var Baronens Mening at give Bønderne Ejendomsret mod en fast aarlig Canon; dog er det klart, at denne Foromodning ikke var grundet paa nogen Ytring af Baronen. Arndt siger selv: „Han, som alle Mænd, der udrette meget, taler ikke meget om sine Planer“. Maaſte har han i sine sidste Leveaar fundet Konjunkturerne mindre gunstige for Bønderne, maaſte overraskede Døden ham, førend han havde faaet sin endelige Plan i Orden. De fik i alt Fald ikke Arvefæste.

En lykkelig Skjæbne vilde dog, at Bønderne ikke længe

efter selv bleve Ejere af deres Gaarde; thi efter Baronens Død deltes Godset imellem Arvingerne, hans fire Søsterbørn, saaledes at en af dem fik Hovedgaarden ublagt som sin Arvelod og de tre andre Bøndergodset, som efterhaanden kjøbtes af Brugerne.

Baron Macleans enestaaende trediveaarige Virksomhed foregik ganske stilsfærdig; han gjorde aldrig nogen Blæst. Naboerne rystede paa Hovedet over hans „Sværmeri“, og Regjeringen syntes ikke at skjænke den Slags Reformer nogen Opmærksomhed. Ikke engang da Macleans forudms politiske Venner, Oppositionen under Gustav den III., vare blevne Ministre under Carl den XIII., — „hvis Arm“, efter Feltmarskalk Tolls Udtryk, i Begyndelsen af Regjeringen „blev lam af Ridderflag“ — havde man noget Kors til den store Reformator. Men han brød sig, synes det, ej heller om Sligt; han omtalte ikke en Gang, at Udlandet bedre forstod at paa-skjønne hans Virksomhed. Først efter hans Død fandt man Diplomerne for ham som Væres-Medlem af Institutet i Paris og de økonomiske Selskaber i Berlin og Kjøbenhavn. Han synes ogsaa at have staaet i Forbindelse med Bernstorff. Det fortælles nemlig*), at Bernstorff havde ønsket at se en af Svaneholms-Kontrakterne, havde gjort sine Anmærkninger og ytret, at han i visse Henseender fandt disse fuldstændigere end hans egne; men Fortælleren veed ikke rigtig Bested om, hvad de Bernstorffske Kontrakter gik ud paa. Han troer, at de vare Forpagtningskontrakter 3: Brugskontrakter paa vis Tid, medens de, som bekjendt, vare Arvebestefjødor, 3: Overdragelser til Arv og Eje, og der kan allerede af den Grund ikke have været Tale om nogen Sammenligning med de Svaneholmske.

*) Räsning i blandade ämnen, 3 årgång, Nr. 19. 20., S. 75. Sammensteds tillægges „den store Bernstorff“ Væren for at have „løst det danske Agerbrug fra dets dybe Vanmagt“; men det er, som bekjendt, en Fejltagelse.

Forsvrigt blev dog heller ikke Macleans Virksomhed aldeles uændset i Sverige. Adelen lod paa Rigsdagen 1800 flaa en Medaille til hans og nogle andre Patriots Ære, og denne Hædersbevisning var vistnok nærmest foranlediget derved, at den Tids ansetteste Publicister, Georg Adlersparre og Hans Järta, i deres Tidskrift „Läsning för blandade ämnen“ gjentagne Gange paa det mest indtrængende havde anbefalet de svenske Godsejere at følge Macleans Exempel.

De htrede blandt andet*): „En Herremand i en af vore sydlige Provinser har vidst at forene Rigets og Bondens Vel med sit eget, har fordoblet sin Arvejords Frugtbarhed ved at forøge sine Bønders Oplysning og Velstand, hde al sin Ford samme Omhu og ikke kultivere Hovedgaarden ved at forarme og forsømme Bondejorden. Han har givet Bønderne sikker og langvarig Brugsret, ja endog i et offentligt Møde foreslaaet sine Standsfæller at give deres Frälsebønder Arvefæste. Om enkelte Godsejere følge Exemplet eller, bibeholdende det gamle Brug, dog vise deres Bønder en patriarkalst Godhed, saa holde dog endnu de fleste fast ved Udplyndringsystemet, søge deres Fordel i Bondens Forarmelse ved overdrevne Afgifter og Hoveri, ved den forhadte Selvudpantningsrets skaanseløse Brug og den afflædte Bondes Vortjagelse, en lige Skjæbnes Beredelse for hans Eftermand og Arbejdskraftens Vorttagelse fra Bondejorden til Herregaarden. De foretrække Hovedstadens Fornøjelser for Baretagelsen af deres Bønders Velfærd og ere ikke besværede af nogen Medfølelse med deres hungrende og lidende Arbejdere, som nære deres højt drevne Bellebnet og Yppighed.

„Statens Vel og Almuens billige Krav paa Velvære fordrer dette Ondes Afhjælpning“.

Efter Forslag af Præsterne udtalte Stænderne i 1809 deres „synderlige Tilfredshed, Højagtelse og Taknemlighed“ for Macleans og tre andre Proprietærers „Dpofrelse af pri-

*) sammesteds. S. 70.

vat Formue af den reneſte, meſt brændende Fædrelandsſkjerlighed *)“.

I 1858 rejſtes ved Skurup i Nærheden af Svaneholm, af Gaardens daværende Ejer en Støtte med følgende Indſkrift: „Uppreſt 1858 till minne af Rutger Maclean, fødd 1742, død 1816. Han var den første, ſom inførde enſtiftingen af ſvenſk Jord ſamt ett dermed förbättradt åkerbruk, och ſom befriade ſina underhafvande från en godtycklig arbetsſkyldighet. Genom ändamål enliga ſkolars inrättande befordrade han ſedlighet och upplysning, och ſåſom folkrepresentant ifrade han, med förluſten af egen frihet, för helgden af beſouren grundlag.“

Da Arndt ſaa Baron Maclean i 1804, var han en høj, ſlank, omtrent trefindstveaarig Mand med aaben Pande, romerſt Næſe, et Naſyn præget af mild Alvor. Han ſtod paa Højden af ſin Tids Dannelse, talte ikke blot flere levende Sprog, men ogſaa Latin, havde omfattende Kundſkaber, et ſpillende Vid, levende Interesſe for alt ſandt menneſkeligt; en overordentlig Virkelyst i de forſkjelligſte Retninger, og var lige elſtværdig og fordringsløs i Omgang med Høje og Lave. „Den Tid, han ikke ofrede ſit Guds og dets Befolkning, anvendte han meſt til Læsning. Sjældent flukkedes Studerelampen førend Kl. 1 om Natten. Han ſtod lige fuldt op Kl. 5 og ſaaes ſnart ude paa Marken, kom træt hjem, men gik endda til Læſebordet og kjendte ikke til Middagsføvn, men paadrog ſig ej heller ved Bordet nogen Tvingde paa Sjæl eller Legeme **).

I ſine yngre Aar deltog Maclean ſom Medlem af Ridderhuſet i det politiſke Liv, men efter 1789, da han var iblandt

*) Diſſe Udtryk viſe, hvor lidet man begreb, hvad det egentlig var, Maclean foretog ſig. „Opofrelſe af privat Formue“ var der jo ſlet ikke Tale om; tvertimod: en klog, forſtandig, fordelagtig Anvendelſe af Formue, m. a. D. god Økonomi.

***) Bennets Mindetale.

de Ridderhusmedlemmer, Kongen lod fængsle, traf han sig tilbage.

Macleans siges at have delt sin Tids Deisme, men han angreb aldrig Andres religiøse Anskuelse og var meget gode Venner med sin orthodoxe Sognepræst. Han henflumrede stille i sin gamle Tjeners Arme den 14de Januar 1816 og døde ugift. Umiddelbart forinden havde han forlangt et Spejl og brugt det, ytrende: „Jo, jo, så bør det se ut“, et Døtrin, som gav Anledning til megen Dmtale og mange mere eller mindre taabelige Fortolkninger.

Det er sagt, at Baron Macleans Exempel fandt Efterfølgelse i Skaane, endog i hans Levetid; men, med Undtagelse af ganske enkelte Tilfælde, beroer dette Udsagn vistnok paa en fuldstændig Misforstaaelse af, hvad der var Kjernen i Macleans Virksomhed. Hans Broder, Gustaf Maclean, der ejede Brodda, indførte ganske vist paa dette Gods det Svaneholmste System, men Eftermanden sparede intet for snarest muligt at tilintetgjøre det og komme tilbage til det gamle. Grev Trolle-Wachtmeister indrettede paa Årup i Christiansstads Län Mønstergaarde og lod Brugerne efterhaanden faa dem i Forpagtning*); men om Foranstaltningen blev gennemført for hele Godsset eller kun for nogle enkelte Gaarde, vides ikke. Paa selve Svaneholm synes Macleans Arving og Eftermand strax at have ophævet Inddelingen af Hovedgaarden i Farmer, medens Godsset, som alt bemærket, blev delt og efterhaanden solgt til Brugerne, hvorved det heldigvis undgik at dele Hovedgaardens Skjæbne.

Efter at Udførelsen var fuldført, ophævedes vel Tid efter anden, dog ganske sendrægtig, Naturalhøvet helt eller delvis paa de fleste Steder i Skaane, mange Hovedgaarde bortforpagtedes, og en Del Frälsebønder fik Kontrakter paa flere År, men endnu flere bleve opsigte og enten jagede

*) Några upplysningar om Sveriges närvarande folkmängd, åkerbruk osv. Stockholm 1843. Side 128.

i Landflygtighed eller degraderede til Torpere eller Statkarle, medens deres Jorder sammenlagdes til større Udskaarde: en Operation, der fortsattes endnu den Dag i Dag, trods de alvorlige og indtrængende Forestillinger, fædrelandsfindede Mænd jævnlig have gjort derimod*). Og hvad selve Jordbruget angaaer, siger 1825 den bekjendte Professor J. Rabbèn**), der havde kjendt Svaneholm i Macleans Tid: „Hvilket skjønt Syn afgav ikke Svaneholms Marker den Gang***); de udmærkede Gaarde lignede kunstmæssig anlagte Kjøkkenhaver; med hvilken sjælden Orden iværksattes ikke alle Foretagender, og hvor stor var ikke Frugtvejens Mangfoldighed.

*) I det lille Strift: Statkarlshjemmet af Carl Raab. Stockholm 1847, der ubetinget bryder Staven over dette System, meddeler Forfatteren, som Djenvidne, et Exempel paa den næsten utrolige Hensynsløshed, hvormed stundum Nedlæggelsen af Bøndergaard er foretagen. En fhv. Stud. jur., der var Forpagter af en Mængde Gaarde, anslagne til Biskopsløn, — altsaa Statens Ejendom, — opfagde paa en Gang alle derpaa værende Bønder og Brugere. Disse, dels maaste formodende, at Iværksættelsen heraf ikke vilde finde Sted, dels ude af Stand til at tænke sig skilte fra de Hjem, de i Generationer havde betragtet som deres, havde for største Delen ikke skaffet sig anden Bopæl; men Forpagteren lod dem uden videre „utvräta“ o: faste ud. Forf. saa syge, alderfegne Personer af begge Kjønn blive udbaarne fra deres fordums Hjem og lagte i Dyner paa Marken. Bønderne sammenrottede sig, og Forbitrelsen var saa stor, at et formeligt Opløb befrygtedes; hvisaarsag Forpagteren og hans haandsfaste Hjælpere væbnede sig med skarpladte Geværer.

Udlerparre sammenligner i sit foran citerede Tidsskrift Statorparensystemet med det romerske Slaveri, og udtaler den skarpeste Forbømmelsesdom over de tiltagende Nedlæggelser af Bøndergaard og Sammenhobningen af større Ejendomme paa saa Hænder.

Om den beklagelige Tiltagen af Bøndergaardes Nedlæggelse og Sammenlægning til større Forpagtergaard i den allernyeste Tid, tilbels paa Grund af Bevægelsen blandt „Frälsebönderne“ i 1867—69, jfr. Topografiska og statistiska uppgifter om Malmöhus og Kristianstads Län, utgifna af Generalstabens topografiska afdeling 1873 og 1876, Side 62 og 87.

**) Strödda Anmärkningar rörande skänsta åkerbruket. Lund 1825.

***) Altsaa ikke 1825?

„Men trods Macleans Exempel staar største Delen af Provinsens Agerbrug endnu langt under det Middelmadige. Uden Udskiftningen vilde endnu alt have været ved det gamle, og dens største Virkning har hidtil kun været, at Udsæden er forsøget, thi Almuenes Kulturer bestaa i Regelen kun i at tage Havreafgrøder af den nye Jord, saa længe den vil give noget, og derefter lade den ligge hen. Engbrænding er flere Steder, efter Stjernsvårds Exempel, brugt eller som oftest misbrugt. Man har efter Brændingen taget flere Sædafgrøder efter hinanden uden Gjødning, og derved for lang Tid gjort Jorden aldeles ufrugtbar. Maclean brugte vel ogsaa Brænding, men han tog aldrig Kornafgrøder derefter, udlagde derimod strax igjen Engen med Græs. Hos Almuen seer man endnu tre til fire, stundum fem Par Trædyr spændte for Ploven, fulgt af to, tre, sjeldnere fire Personer. Forspandet er baade Heste og Oxne, hvorved Hesten tilegner sig Oxens langsomme Gang. Redstaberne ere meget klobfede og flette. Agrene ere ikke udgrøftede, men saa hult pløjede (stålförda), at større Vandbeholdninger findes overalt paa visse Aarstider. Foraarspløjningen skeer derfor ofte, medens Jorden endnu er ganske vaad, og man seer stundum baade Vaar- og Vintersæd stykkevis ganske oversvømmet. Vjergningen af Tørv til Brændevinsbrænding hindrer Bonden paa Sletten i at behandle hans Sommerbrak. Det er hans eneste Undskyldning for Jordens Banrøgt!“

Det skaanske Agerbrugs overordentlige Fremgang skyldes en lang senere Tid.

2. Carl Georg Stjernsvård.

Carl Georg Stjernsvård, født 1767, var først Kavalleriofficer, deltog som Stabsadjutant med Udmærkelse i den fjerde Krig, men tog Afsted som Major og Ridder af Sværdordenen allerede 1791. Hans Fader, Oberst Rudolf Hodder Stjernsvård, var Søn af en Underofficer Ahlberg, tjente i

den pommerste Krig med stor Tapperhed, blev adlet først med Navnet Adlerhjerter, senere, efterat han havde nedhugget et Par løbste Forløbere for Dronning Lovise Ulrikkes Bogn og derved formentlig reddet hendes Liv, med Navnet Stjernsvärd. Han tog Afsted som Oberst 1774 og kjøbte i 1784 Godsset Engeltosta for 38,333 Rb. Species. Efter hans Død 1793 overtog Sønnen, Major C. G. Stjernsvärd, Godsset imod at tilsvare 33,752 Rb. Species og give sin Moder Renten af 11,111 Rb. Riggsgæld samt et Undertag, hvilket ansaaes at overstige Ejendommens daværende Salgsvärdi, der antoges ikke at være mere end højst 40,000 Rb. Banco.

Major Stjernsvärd havde desuden en privat Gjæld af ca. 4000 Rb. og ejede saaledes i Virkeligheden mindre end Intet, da han overtog Engeltosta. Dette betydelige Gods, over 6000 Tdr. Land, var kun i en maadelig Forfatning. Af Hovedgaardens Jorder, der dyrkedes af Bønderne, vare kun 200 Tdr. Land under Plov; den samlede Afgrøde udgjorde kun 7—800 Tdr. Sæd; af Bøndergodset havde mange Gaarde i lang Tid ligget øde — i 1751 36, i 1783 14 —, og der var endnu 8 Gaarde uden Beboere. Den hele Besiddelse havde forgjæves været udbudt i Forpagtning for 2333 Rb. Species. Major Stjernsvärd kunde saaledes ikke leve af Godsset og forrente Gjælden. Han fandt det derfor nødvendigt at skaffe sig større Indtægter og troede bedst at faa disse ved at opdyrke mere Jord. Opdyrkningen foretoges og krævede betydelige Udgifter, der selvfølgelig maatte tilvejebringes ved Laan, men gave Tab istedenfor Vinding. Og det var intet Under. Efter den første Pløjning besaaedes Jorden sædvanlig med Havre; det følgende Aar saaedes atter Havre, det tredie Aar Blandsæd, halvt Byg, halvt Havre, og ofte det fjerde Aar ogsaa Blandsæd, men $\frac{2}{3}$ Byg, $\frac{1}{3}$ Havre, „hvorved al Jordens Kraft udsugedes.“ Til Erstatning herfor skulde Jorden brakkes, gjødes og besaaes med Vintersæd, men de tre eller fire tagne Afgrøder kunde ikke give den fornødne Gjødning, „hvormegit den end øgedes ved Jordblanding.“

Naar Græstørvens Kraft var forbrugt, var Jorden saa afmægtig, at den ikke i lang Tid kunde give nogen lønnende Afgrøde, men kun Pileurter og Ukrud. Det prøvedes da at gjøde Bygmarken og udlægge den med Kløver, men den gik bort ved Nattefrost og stærk Solvarme næste Foraar.

Dette Kulturforsøg mislykkedes saaledes fuldstændig. Ved at læse Begtrups Anmærkninger om det engelske Agerbrug fik Major Stjernsvärd imidlertid „høgre åsigter af Landthushållningen“, der bragte ham paa den Idé at indføre det engelske Agerbrug paa Engeltosta. En Lord Kellie, der tidligere havde været engelsk Generalkonsul i Gøteborg og var en Bekjendt af Stjernsvärd, sendte efter dennes Ønske en Mand til Engeltosta for at undersøge Forholdene. Han fandt disse gunstige og lovede derefter til Planens Fuldførelse at sende Stjernsvärd „et helt økonomisk Batteri;“ men tilføjede dog, at til dettees Anvendelse fordredes „Penge, Ihærdighed og Selvfornægtelse eller rettere Foragt for enhver Dom, indtil sikre Resultater vise sig af den Omstabelse, som det skal frembringe.“ Dette var i Aaret 1802.

Hvad Ihærdigheden, Selvfornægtelsen og Foragten for Andres Domsomme angaaer, præsterede Major Stjernsvärd i de paafølgende 17 Aar, i hvilke han arbejdede paa sine Planers Gjennemførelse paa Engeltosta, Alt, hvad man med Rimelighed kan forlange. Men Penge havde han derimod ikke, og det faldt haardt at skaffe dem.

I 1803 blev Godsset udfikket af Fællesskabet og udlagt med et samlet Areal af 5,515 Tdr. Land g. M., foruden 4 udenfogns „Hemman,“ der laa for langt borte til at kunne forenes med de øvrige.

Major Stjernsvärds Fremtidsplan for Engeltosta, som efterhaanden modnedes, men som han ikke naaede helt at gennemføre, var i det Væsentlige følgende:

Under egen Drift skulde henlægges:

1. Hovedgaarden Engeltosta med et samlet Areal af 1000 Tdr. Land. Af disse vare 150 Tdr. Rd. Eng samt Hus- og

Havetpladser; 250 Tdr. Ld., inddelte i 5 Skifter à 50, skulde udlægges med Hvidkløver og Raigræs til stadig liggende Græsning for Faar og Kvæg; 600 Tdr. Ld. endelig skulde inddeles i 6 Marker à 100 Tdr. Land og dyrkes efter følgende Plan: Brak, Hvede, Kløver, Byg, Erter og Havre.

2. „Farmen“ Kelliehouse med ialt 710 Tdr. Land. Heraf vare 228 Huspladser, Have, Park, stadig liggende Græsmark og Eng; 190 skulde anvendes til Torpere, ved hvis Arbejde Gaarden skulde drives, og 228 inddeles i Marker à 28 Tdr. Land, som skulde dyrkes saaledes: Brak, Rug, Kløver, Kløver, Byg, Erter, Kartofler, gjødede i Furen, Byg, Havre med Vifter.
3. „Farmen“ Nådala med ialt 412 Tdr. Land. Husplads, Have, stadig liggende Græsmark og Eng, udgjørende 125, og Resten 287 skulde dyrkes i 7 Marker à 41 Tdr. Land efter følgende Plan: Brak, Rug, Kartofler, Byg udlagt med Kløver, Kløver, Havre.

Arbejdskraften til Engeltostas Drift skulde staffles tilveje ved Indretningen af 10 Gaarde à 60 Tdr. Land, hvis Brugere, istedenfor Afgift, skulde gjøre Arbejdet paa et tilsvarende Areal af Hovedgaardens Marker. Derhos skulde af 12 nedlagte Bøndergaarde bygges 24 nye „Torp,“ hver med 3 Tdr. Land, hvis Brugere skulde udføre Gaardens Tærkning og andet Haandarbejde.

Kelliehouse skulde, foruden de af dens Forder til Torp udfete 190 Tdr. Land, endvidere til saadanne have 80 Tdr. Land af tilstødende Jord, og de 270 Td. Land udloddes til 27 Torpere, hvilke i Forening med 20 „Stattorpere,“ til hvem 5 Huse vare byggede, skulde udføre alt Gaardens Arbejde.

Nådala skulde ligeledes drives i det Væsentlige ved Torpere; dog maatte der foreløbig holdes 6 Par Heste og Karle paa Gaarden.

Endelig var det paatænkt at nedlægge Barfåfra By og af dens 604 Tdr. Land indtage 300 Tdr. af den bedste Muld=

jord til en Farm, der skulde dyrkes i 11 Marker à 27 Tdr. Vand saaledes: Foderkaal efter Mærgel, Kartofler, Byg, Kløver, Hør, gjødet med Tang, Kartofler, Gulerødder, Bønner, gjødede i Furen, Kartofler, Turnips og Roer, gjødede i Furen, Kartofler. Den øvrige Jord skulde da anvendes til Torpere, som kunde gøre Arbejdet. Der var Plads for 50 Sttr.

Endnu kunde en større Farm indrettes af Bystorp og Nanarp Gaarde, Slamarps Jorder tages til de fornødne Torp og ligesaa Udmarken Abullegaard. Saavidt naaede Major Stjernsvärd dog, som sagt, ikke i sin Besiddelsestid.

Hovedgaarden med de to Farmer Kelliehouse og Nådala dreves ved Hoberi af 41 Bønder, der paa Anfordring hver især skulde møde med 2 Par Heste og 6 Personer, samt 4 Forpagtere, som tilsammen skulde præstere 16 Gang- og 4 Spanddage ugentlig, foruden de mange Torpere, der kun gjorde Gangdage fra 1 til 3 ugentlig.

Desuden holdtes der en Inspektør, en Skriver (Bogholder), en Opsynsmand ved Agerbruget (Underforvalter), en Skovfoged og Plantør, tre Ladefogder, en Forstander for de engelske Plove, som kjørtes med Heste af 14 dertil indøvede Plovkarle, en Forstander for de Plove, som kjørtes med Dyr af „Dagsværkere“ (3: hoberiggjørende Torpere), 4 Arbejdskarle, en Fodermarsk, en Staldkarl, 3 Gaardskarle, 3 Røgere, en Schæfer, en Faarehyrde, 3 Brænderimestere, 3 Brænderikarle, en Brygger, en Maltgjører, en Magasinkarl, en Vægter, en Husholderstke, en Mejerstke, en Hollænderstke, og 4 Piger, en Gartner med Karl og Dreng, en Smed, en Sadelmager, en Murmester, en Teglbrænder, samt en Tagstens- og Murstensstrøger — de fleste paa „Stat“ *).

Lord Kellies „økonomiske Batteri“ ankom allerede i For-aaret 1803, altsaa endnu førend Udfikstningen var begyndt. Han sendte: en „Farmer,“ en Opsynsmand, to Smedde, tre Mechanici, to Plovkarle og en Husholderstke, som medførte alle

*) „Stat“ d. v. s. Naturalvederlag for Kisten.

Slags Værktøj og Agerdyrkningsredskaber. En stor Bygning blev strax opført til Boliger og til en Fabrik, senere „privilegeret Agerdyrkningsredskabsfabrik," hvor der lavedes Lærskemaskiner, alle Slags Møller, ikke alene til Mel og Gryn, men ogsaa til Olie, Kartofler og Ler, Vast-, Stampe-, Hakke-, Kense- og Save-Maskiner, Tromler, mange forskjellige Slags Plove og Harver, foruden mindre Redskaber.

Samme Aar begyndtes Opdyrkningen af Hovedgaardens Tilliggende, hvoraf, som alt bemærket, kun et Par hundrede Tønder Land hidtil vare under Plov. Man anvendte de nye engelske Redskaber og brugte efter engelsk eller skotsk Mønster at strælle og brænde Grønsværen, derefter at tage Vintersæd isaaet Kløver, andet Aar Kløver, tredje, fjerde og femte Aar Byg, Ærter og Havre, hvorefter Jorden laa i Brak. Ligesaa har man sig senere ad paa de nyanlagte „Farmer". Af disse indrettedes og bortforpagtedes efterhaanden 6 med ialt ca. 552 Tdr. Land paa 25 Aar for en aarlig Afgift af $1\frac{1}{2}$ Td. „strid Sæd," halvt Rug, halv Byg, af hver „graderet, geometrisk Tønde Land" (?) og med Forpligtelse til at følge en bestemt Driftsplan samt at bruge engelske Redskaber. Forud vare de 8 Ødegaarde bebyggede og forsynede med Brugere.

Efterhaanden ombbyggede Major Stjernsværd den største Del af Godssets Bygninger: Hovedgaarden og dens to Farmer, alle de bortforpagtede Gaarde og en Del af Godsset, 4 Brændevinsbrænderier, Teglværk og en Mængde Torp; anlagde 2 svenske Mil nye, indgrøftede og grusede, fra 10—15 Alen brede Beje, foretog nye Skovplantninger, mindst 100,000 Planter aarlig, indhegnede omtrent 1000 Tdr. Ld. Bøgestov og Tørvemoser, m. m. Kreaturholdet paa Hovedgaarden og de Farmer, der dreves i Forening med den, bragtes i de sidste Aar, Major Stjernsværd ejede Godsset, op til 100 Røer, som synes at have været holdte paa Stald Aaret rundt, og et Schæferi paa 300 Moderfaar. I Aaret 1815 høstedes o. 438 Tdr. Hvede, 807 Tdr. Rug, 1850 Tdr. Byg, 1221 Tdr. Havre, 312 Tdr. Ærter og 16 Tdr. Bønner, ialt o. 4635

Tdr., og i Afgift af de bortforpagtede Farmer og Møller erholdtes o. 737 Tdr. Rug og Byg — tilsammen 5373 Tdr. Sæd.

En i 1819 afholdt Taxation anslaaer Sædudbyttet til 7de Kornet*) i Middeltal, og Godsets samlede aarlige Indtægt, efter Fradrag af Skatter og Driftsudgifter, til 30,910 Rd. Banco, rigtignok under Forudsætning af, at der i Middeltal produceredes 11,235 Rander Brændevin aarlig.

I 25 Aar, fra 1794 til 1819, havde Major Stjernsvärd udøvet sin Virksomhed paa Engeltofta ved Hjælp af Laan; men da var, som han selv siger, Krediten tabt ved hans egen Stjodesløshed.

Major Stjernsvärd havde iøvrigt, som naturligt er, i saa lang en Arrække, ogsaa havt ikke saa Uheld. Den hyppig forandrede Lovgivning om Brugen og Beskatningen af Landbrænderierne paaførte ham saaledes følelige Tab, da han, navnlig ved Hjælp af sin betydelige Kartoffeldyrkning, brændte megen Brændevin og tildels havde indrettet Algerbrug og Kvæghold paa at kunne bruge Dranken til Opfodring. En Mordbrand fortærede i 1814 Bygningerne paa Engeltofta, med en Skade for Ejeren af omtrent 25,000 Rd. Banco, foruden det Gjødningsstab, Foderets Brand forvoldte. Hestebesætningen fik Snive, og 58 Stkr. maatte dræbes. Men end tungere vare de stadige Tab, som vare en naturlig Følge af, at Stjernsvärd levede i stadig Pengesforlegenhed og derfor ligesaa lidet kunde sælge som kjøbe i rette Tid; ja stundum var han i den Grad voldgiven sine Kreditorers Naade, at det ganske beroede paa dem, om han skulde faa sine Marker besaaede eller ej.

Paa den anden Side manglede det ingenlunde Major Stjernsvärd paa velvillig Hjælp og Bistand fra mange Kantsker. Hans Forsøg gjorde Opfigt, og der blev ej heller sparet paa Reklamer**), sagtes med væsentligt Hensyn til at styrke Krediten.

*) Ikke det samme som Føld.

**) Jfr. fgl. svenska landbrukakademiens handlingar 1815, 16 oflg.

Generalgouvernøren i Skaane, Excell. Toll, støttede, ligesom de ham efterfølgende Landshøvdinger, Stjernsvård paa alle Maader og hjalp ham navnlig til store Raan af Statskassen. Han fandt vel, at Stjernsvårds Foretagender nærmede sig „Hazardspil;“ men ansaa dem gavnlige for det Almene.

Endnu førend Operationerne vare ret begyndte, Aaret efter Ankomsten af det „økonomiske Batteri“ fra Skotland, besøgte Kongen Engeltosta, lagde Grundstenen til Nådala Farmen, døbte den og gav Lord Kellie Basaordenens Kommandørkors. Samme Aar havde Stjernsvård et andet Besøg, der bragte hans Navn vidt omkring, baade i og udenfor Sverige. Det var den svensk-tydske Arndt, yderst begejstret for alt Svenskt. I sin „Reise durch Schweden“ giver han en Skildring af Stjernsvård og Engeltosta.

„Ritmester Stjernsvård er“, siger Arndt, „en kraftig og smuk ung Mand. I hans Holdning som i hans Liv er der noget Storflaet, noget Idealt, der maaske stundum fører ham ud over Virkeligheden, men ogsaa har udviklet den tapre Mand's sjældne Mildhed og Humanitet ligeoverfor dem, der omgive og adlyde ham. Manden har lagt overordentlige Planer og udfører dem med en uhyre Kraft og Hurtighed. Himlen give blot, at han ikke maa savne Helbred, Penge og Kredit, for at det, der er saa smukt i sin Begyndelse, ikke i sin Udgang skal blive til Spot for Folk og paa den Maade mere skade end tjene den gode Sag.“

Indforskrivningen af Skotterne, Indretningen af de store Bærksteder, Ejendommens Størrelse, de omfattende Bygningsforetagender og Kulturarbejder, det indforskrevede Racevæg, de nye Plantninger osv., kort sagt, alle de store Planer imponere Arndt i høj Grad. „Mængden af Hovbønder beforder Udførelsen,“ tilføjer han. „Til sidst skal Raden komme til disse Bønder, de skulle, ligesom de Macleanste, udslyttes, befries for Hoveriet og gøres til selvstændige og forstandige Mennesker.“

Intet tiltalte dog Arndt saa meget som Stjernsvärds Mildhed og Venlighed over for Folkene. Et større og et mindre Sølvbæger og nogle Sølvstæer, som vare bestemte til Præmier for de dygtigste, bleve foreviste Arndt. Paa det store Bæger stod: „Lad Daaren foragte den Badmelsklædte, der, viet til Ploven, under Arbejdets Bægt, duelig og kraftig avler Brødet til sig og Medborgere; han skal æres og agtes af Carl Georg Stjernsvärd“. Paa det lille: „En lille Opmuntring for en flittig og duelig Lærling i den ædle Agerbrugskunst: Hovedkilden til almen og privat Velstand, af C. G. Stjernsvärd;“ og paa Stærne: „I Plovturen høster man Ære og Guld.“

Det Ry, der saaledes gik af Bedrifter paa Engeltofta, foranledigede, at Stjernsvärd i de gode Tider, 1806—1812, fik meget fordelagtige Kjøbetilbud, men han vragede dem alle, fordi han havde „fattet den fixe eller, som næsten synes at være det samme, forrhytke Idé, at alt stod i Relation til Sølv,“ og i Tillid til, at Gudsrets Kapitalværdi bestandig vilde stige, i Forhold til, hvad han anvendte paa det.

Smidlertid kom den Tid, „da Krediten var bleven landsflygtig, ja næsten uden Betydning.“ I 1819 vare alle hos Stjernsvärd indestaaende private Kapitaler opsigte, og han saa den Stund nærme sig, da de truende eller paabegyndte Eksekutioner skulde fuldbyrdes og Alt ødelægges. Han opgav da sit Ho, men da Stiftetkommissærerne strax begyndte at ville forandre Bedriften, tilbagekaldte Stjernsvärd sin Opbudsbegjæring, rejste til Stockholm, kastede sig, som han siger, for sin Konges Fødder og formaaede ham til at kjøbe Engeltofta for 450,000 Rd. Banco. Herved afværgeedes Fallitten, Gjælden dækkedes, og Stjernsvärd fik endda 30—40,000 Rd. tilovers. Kongen yndede Stjernsvärd og var overordentlig naadig imod ham, tilbød ham Ejendommen til Forpagtning paa billige Vilkaar eller en af Farmerne til livsvarig Brug uden Afgift, eller en aarlig Pension; men Stjernsvärd tog ikke imod Noget.

En Oberstlieutenant Mottoni, der siges at have været „lige saa selvlog som uklog,“ blev af Kong Carl Johan sat til at for-

valte Engeltosta, hvor han vendte op og ned paa Alt, forandrede Driftsplanen, afflaffede Kloverdyrkingen, udpinte Jorden og ødelagde Bønderne med fordoblet Hoveri, saa at efter saa Mars Forløb Ejsendommens Indtægter ikke kunde dække Skatterne. Saa blev Mottoni afflediget og Godsset bortforpagtet til Forskjellige indtil 1844, da Engeltosta folgtes til Borgmester Odmandson og Landssekretær Hahn for 266,666 Rd. 32 $\frac{1}{2}$ Banco. I 1855 blev Odmandson Enejer. Godsset er siden stærkt udparcelleret, og da Jorden af Naturen hører til den bedste i Norden, er den i vore Dage i høj Kultur, meget frugtbar og af stor Værdi.

Den uheldige Udgang af Stjernesvård's Virksomhed paa Engeltosta gav Anledning til, at Samtiden bestyldte ham for at være en Ødeland, som ikke forstod sig paa Agerbrug, som havde gjort Engeltosta til en Ødemærk og sat en Formue overstyr. Stjernesvård tog til Gjenmæle imod disse Bestyldninger i et Skrift, der udkom som Manuskript i 1821, og han afviser dem alle med Harme.

Han havde ført et yderst arbejdsomt, ingenlunde noget hyppigt Liv, forstod sig i alt Fald langt bedre paa Agerbrug end hans fleste Samtidige, særlig dog hans nærmeste Eftermænd; han havde, hvad man end kan mene om hans Kulturmethode, forøget Engeltostas Produktionsevne i høj Grad; han havde begyndt med Intet og dog reddet Noget ved Realisationen.

„Men hvortil tjener vel denne Retfærdiggjørelse?“ slutter han. „Det er sjældent, at Noget i sin Levetid nyder Retfærdighed af det almindelige Omdømme for en mere udstrakt og uegennyttig borgerlig Virksomhed. Samtiden kan ikke slide sig løs fra sine smaa Interesser, sin Forubindtagethed eller sin Misundelse. Efterverdenen derimod giver Sandheden sin Ret, og jeg vover at haabe, at, ligesom den med Skaansommelighed og Retfærdighed skal bedømme Engeltostas Omstabelse og min personlige Fortjeneste derved, ligesaa skal den taknemmelig erkjende den Nidjærhed og den Uegennyttighed, med hvil-

ken jeg har stræbt at fremme et forbedret Agerbrug i mit Fædreland."

Fire Aar efter at dette Skrift blev trykt, og sex Aar efter Engeltoftas Salg, var Major Stjernsvärd død (1825). Han blev kun 58 Aar gammel, efterlod Enke og 7 Børn.

Hans Appel til Efterverdenen har ikke været forgjæves. Ved det første svenske Landbrugsmøde, som holdtes 1849 i Skaane, var hans Søn, Hofmarskalk Rudolf Stjernsvärd til Bidskofle, Formand. Til Svar paa den Afstedshilsen, han bragte Forsamlingen, erklærede denne hans „frejbade" Faders Minde fortjent af Efterverdenens Taknemmelighed og Højagtelse og ophøjede ham iblandt Landmandshaandteringens „Seculärmän." Og ved næste staaende Landbrugsmøde, 1855, blev der paa en lille Balle ved Nådala rejst en ved Subskription tilvejebragt Mindestotte over ham med følgende Indskrift:

„Åt Majoren och Riddaren *C. G. Stjernsvärd*
† 1825."

„En erkännam efterverld reste minnesvården 1855."

„Hans minne skall ständigt fortlefva genom de efterdömen han lemnat."

„Med omdöme före sin tid och klar blick i framtiden tillämpade han ny landthushållning i så allmänt gagnelig rigtning, att han förvärfvat sig ett välförtjent rum bland utmärkte medborgare."

Samtidig udkom den Afdødes Forsvarschrift i en ny, forbedret Udgave, ledsaget af hans Portræt. Det er et højt tiltalende Fysiognomi og stemmer fortræffelig overens med Arndts foran omtalte Skildring af Originalen.

Hvem af Stjernsvärds Dommere har nu Ret: hans Samtid eller Nutiden?

At Stjernsvärd har Fortjenester af Landbruget, ere vel Alle enige om, thi Banebrydere, ogsaa de, der komme for tidlig eller ikke formaa at løse Opgaven, gjøre dog bethdelig Nytte.

Vejen til en bedre Jordbehandling med bedre Redskaber, et bedre Sædfliste, et bedre Kreaturhold osv. kunde ganske vist have været viist uden saa store Omkostninger; men Stjernsward var ikke Økonom og gav sig heller ikke ud derfor. Det gjælder om ham og om en stor Mængde af hans Standsfæller, baade døde og levende: de vare og ere fortræffelige Mænd, men daarlige Økonomer: „gute Leute, aber schlechte Musikanten.“

Stjernsward var ikke for Intet en Ætling af en af de gamle Caroliner, af en Slægt, der sthyldte sit uforfærdede Mod Alt, og som ubetinget hylbede Gustafvernes og Carlarnes Grundsætning: aldrig at begrænse Maalet efter Midlerne*). Har, som saa mangfoldige andre af hans Landsmænd, overførte denne Grundsætning ogsaa paa det økonomiske Omraade; men det lader sig i Regelen ikke gjøre ustraffet.

Stjernsward synes at have fundet det ganske i sin Orden, ja regner sig det endog til Fortjeneste, at have paabegyndt og fortsat sine Reformer uden at eje en Øre, altsaa med andre Folks Penge. Men man tør næppe fortænke hans Samtidige i, at de ikke ganske delte denne Mening. Havde Carl Johan ikke, da Krisen indtraf, kjøbt og betalt saa kongeligt, som han gjorde, saa var Stjernsward endt som Fallent og hans „Hazardspil,“ som Exc. Toll saa træffende kaldte det, ovenikjøbet et Spil med laante Penge, havde da faaet et andet Udfald.

Om det var forstandigt at indføre stotst Sædfliste paa Jorder, som vare i saa raa Tilstand som Engeltostas den

*) Gustaf Adolf begyndte Krigen i Tyskland „imod alle Raad, imod alle Hindringer, imod al Sandsynlighed“ — sagde Axel Oxenstierna. Carl Gustaf modtog et udpint Land og et udmattet Folk, men erobrede alligevel to Kongeriger i fem Aar; og Carl den Tolvte satte det Meste overstyr, af hvad hans Forgængere havde erobret, bragte hele Nationen i yderste Armod og skilte en Million Svenske ved Liv eller Færlighed, men var desuagtet den mest forgubede af alle svenske Konger, thi „en saadan Konge har kun Sverige havt.“ Hans Portræt fandtes i ethvert svensk Hus.

(Agardh, Statistif 1 B. 1 S. 120, 122, 126.)

Gang, kan man lade staa hen. Der var paa den Tid mange Andre, navnlig i Danmark, som gjorde det samme Forsøg, om end ikke i saa stor Udstrækning (Ablefeldt paa Langeland, Drewsen paa Strandmøllen o. m. Fl.), og Stjernsvärd havde ogsaa faaet Impulsen til sine fra Danmark, hvor han stod i Forbindelse med den Tids Fremstridsmænd, Begtrup, Stutmester Nielsen m. Fl. At det ikke var nødvendigt at begynde med at anlægge en stor Maskin- og Redstabsfabrik for at staffe de engelske Redstaber og særlig den engelske Plov Indgang, er ganske sikkert; i Danmark gik det ganske nemt uden Sligt. Men baade det Ene og det Andet er dog af underordnet Betydning, og ligesaa, om der holdtes for ringe Besætning, for saa Rør og for mange Faar, eller for mange Folk, eller om Brændingskulturen var fordelagtig osv. Stjernsvärd ansaa selv sit Agerbrug for at være „den første Experimental-skole i Sverige;“ og en saadan har selvfølgelig ingen Udsigt til, at alle Experimenterne skulle lykkes.

Hovedfejlen laa ikke i Maaden, paa hvilken Stjernsvärd drev sit Agerbrug, men derimod i den Maade, hvorpaa han disponerede over sit Gods. Det er just i saa Henseende, at han er den fuldstændigste Modsatning til Maclean og ingenlunde, som man har sagt, hans Efterfølger. Maclean fatte som sit Hovedformaal at kultivere sit Bøndergods og at civilisere sin Bønder. Derpaa anvendte han al sin Kraft. Herregaarden var kun Mønstergaarden for de andre. Stjernsvärds Hovedformaal var derimod at skabe et stort, kombineret Avlsbrug efter engelsk-skotsk Mønster, men han gjorde Intet for sine 45 Bønder. Det var vistnok hans Hensigt, som Arndt fortæller, „tilsidst“ at gjøre Noget for dem; men saa langt naaede han ikke. Et Øjeblik, da han indrettede de 6 mindre Gaarde, som bortforpagtedes paa 25 Aar og gave ham hans sikreste Indtægt, 700 Ldr. Sæd aarlig, var han i det rette Spor og vilde, om han havde fulgt det for det øvrige Godses Vedkommende, med stor Væthed og forholdsvis ringe Kapitalanvendelse kunne have haft en samlet aarlig For-

pagtningsafgift af 7000 Ldr. Sæd og var da selv bleven en rig Mand; men han saa det ikke. Medens derfor Maclean fuldstændig naaede sit Maal, saa sine arme Bønder og deres usle Kønner omstøbte til velhavende Folk og statelige Gaarde og samtidig forsøgede sin Formue og sit Gudses Værdi bethdeligt, naaede Stjernsvärd kun at gjøre — et mislykket Experiment. Alt, hvad han havde arbejdet og stridt for, var som blæst bort i Vøbet af saa Nar; og det er ikke engang rigtigt, naar man alligevel tilskriver Stjernsvärd, at et forbedret Agerbrug i Skaane omsider vandt Indgang, thi hans Exempel var snarere til Stræk og Advarsel mange Nar efter. Impulsen dertil kom langt senere og fra anden Kant.

Nej, man kan yde Stjernsvärd, hans rene Karakter, hans uførtroede Anstrængelser, hans gode Hensigter og hans Uegen-nyttighed fuld Anerkjendelse og beklage de „stjønne, spildte Kræfter;“ men man kan ikke opstille ham som Macleans Egemand. Som Disponent og Økonom, som Reformator, baade paa det sociale og Landbrugets Omraade, staaer Maclean til Dato uopnaaet blandt svenske Godsejere, og der er i den hele Verden næppe Mange, om Noget, der har overgaaet ham.

Desto sørgeligere er det, at saa saare Faa have fulgt Macleans, men hele Skarer Stjernsvärds Exempel. Sverige vilde have været mangfoldige Millioner rigere, om den svenske Godsejerstand i sin Midte havde talt flere Macleaner og færre Stjernsvärder, og man havde da undgaaet en social Ulykke: den gaardbrugende Bondestands stærke Formindstelse og „Stat-torparnes“ Forøgelse. Den svenske, Fordegods besiddende Adel vilde da ej heller have fristet den bitre Stjæbne Nar efter Nar at se det ene gamle Familiegods efter det andet gaa over i fremmede Hænder*). I Aarene 1845—1856 folgte Ridderstab

*) „En Families Besiddelse“ af en Ejendom under flere Generationer er Grundlaget for den ældste Adelsklasse; den danner ikke en privilegeret Klasse, Enhver kan erhverve den uden Adelsbrev, men den nyder større Anseelse end nogen Brevadel.

og Adels Fordegods for over nitten Millioner Rigsdaler Banco mere, end det kjøbte, og forøgede i samme Tidsrum Pantegjælden paa Resten med flere Millioner. I 1845 taxeredes den Fordejendom, som Adelen endnu havde i Besiddelse, kun til 51 Mill. Rigsdaler Banco. Denne Taxation var nu vistnok langt under Salgsværdien i Aaret 1856, maaske næppe Halvdelen; men ere Afhændelser og Pantfættninger efter 1856 fortsatte i samme Forhold, hvad der er nogen Grund til at antage, saa vil lige fuldt den Tid ikke være fjærn, da Adelen ikke beholder andet Fordegods tilbage end det, der er belagt med fideikommisjariske Baand, hvilke ej heller ville holde længe, — dertil ere de i andre Henseender altfor skadelige.

Ogsaa den økonomiske Verden har sin Nemesis. Hun hævner de store Skarer af fattige Frälsebønder, som ere „vräkta,“ d: fastede ud af deres Fædres Hjem, ved Tid efter anden med lige Ubarmhertighed at lade „Ridderstab og Adels“ undergaa selv samme Skjæbne.

C. Ch.
